

ORIGINAL RESEARCH PAPER

THE BIRTH OF A NATION: VIEWS ON THE EMERGENCE OF NATIONAL IDENTITIES IN EUROPEAN AND MUSLIM SOCIETIES

Melisa Zukić

Srednjoškolski centar Hadžići, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Correspondence concerning this article should be addressed to Melisa Zukić, Srednjoškolski centar Hadžići, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. E-mail: zukici@hotmail.com

ABSTRACT

The emergence of a nation can be understood through the prism of modernist or traditionalist ideas but both ideas agree on the fact that the struggle for territory and influence, the development of the state through the bureaucracy and the collective experience of the community are fundamental conditions for the emergence of a nation and national identity. National identity creates an atmosphere and space in which members of the nation exist, providing the possibility of socialization and cooperation between different strata of society that accept common values and traditions, which has enabled a uniform collective self-definition. The theoretical starting points for understanding the origin of the nation inevitably touch on the French theoretical aspect for which the state is a community of people in a certain area, the homeland is represented by a repository of historical memories, and the patria by a community of laws and institutions of unified political will. From the German theoretical aspect, the emphasis is on the nation as a community of birth and gender culture. The people are understood as a superfamily of common ancestors, languages, customs and religions. In addition to the above theories, the theory of the historical will to live together is unavoidable, which emphasizes the common historical destiny of people living in one country, thus creating a common identity that has a transcendent meaning. In addition to the above, the nation can be understood as a judicial-administrative product with a collective foundation in the state within which sovereignty arises. The cultural background of the creation of the nation and national identities, in its essence, opposes the modern desacralization of the world. Although Western nationalism offered an integrative force for the creation of larger states that no other ideology could provide until then, it led to bloody conflicts and violence in the transition from agrarian to industrial societies. The crises produced by nationalism have been overcome by secularized ideas, values, myths and symbols from the Judeo-Christian tradition, which is easiest to reach in Western European societies in times of crisis. Nation-states in the Muslim world did not appear until the 20th century. After the decisive secularization, nation-states became a political framework in Muslim societies as well. Nationality in its loyalty to the nation was opposed to the hitherto generally accepted loyalty to the ummah. In order to alleviate the tension in this regard, the starting point for the development of nations in Muslim societies is the secularization of traditional values. Religious feeling remains at the root of nationalism in Muslim societies, so loyalty to a nation implicitly means religious loyalty as well. Nevertheless, modern processes of globalization transcend nation and national identities as sources of interethnic conflicts. The foundations are being laid for a global pacification culture that encourages self-definition of local cultural identities and a new way of emphasizing people's sovereignty. As modernization failed in the expectation of weakening national consciousness, national identities and nationalist movements strengthened at the end of the 20th century. The nation once again has the potential to offer solutions to problems that have emerged in a globalizing world in which a sense of continuity of a common past has been disrupted, as important determinants of identity.

Keywords: nation, national identity, nationalism, ummah, globalisation

MAP EDUCATION
AND HUMANITIES

Volume 1 / Issue 1

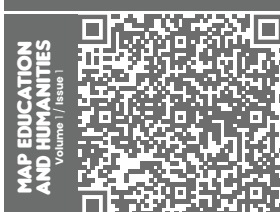
ISSN: 2744-2373/ © 2021 The Authors.
Published by MAP - Multidisciplinary
Academic Publishing.

Article Submitted: 27 June 2021
Article Accepted: 16 July 2021
Article Published: 20 August 2021

Publisher's Note: MAP stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

<https://doi.org/10.53880/2744-2373.2021.1.38>

© The Author(s). 2021 **Open Access Article**
Creative Commons CC BY: This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license, and indicate if changes were made.

Introduction

With the development of industry, capitalism and modern democracy, ideas about the nation appeared, which even then were traditionally considered ethnic features present since the collapse of the Western Roman Empire. The modernist aspect of the creation of national identities finds its expression in movements, ideas and doctrines aimed at cultural determination of politics, self-emancipation of individuals and national sovereignty, while the traditionalist aspect of national identities derives from ethnic cultures and / or communities. etc., turn into nations. Both understandings of nation-building and national identity agree that the struggle for territory and influence, the development of the state through the bureaucratic apparatus and the collective experience of the community (historical memory, myths, symbols) are fundamental conditions for the emergence of national identity with industrialization and democracy. Externally, national identity provides social, economic and political space for the existence of members of the nation, while internally it ensures the socialization of individuals as citizens of the nation, implying cooperation of different social strata and acceptance of common values and traditions equal to collective self-definition. Through the literature, we encounter three basic theoretical views on the origin and content of a nation as well as elements of national identity. According to *the French theory*, states are communities of people in a certain area, the homeland is a repository of historical memories, and the patria is a community of laws and institutions of unified political will, with legal equality among citizens. In German theory, the key element of the formation of a nation is the community of birth and gender culture, the people as the "superfamily" of ancestors, language, customs and religion. The theory of the historical will to live together relies on the common historical destinies of people living in one country, thus creating a common identity that has no racial significance. A nation is an abstraction made up of a common heritage from the past and a present will to live together. At the same time, the nation can be reduced to a mere judicial-administrative product with a collective foundation in the state within which sovereignty arises. In this sense, we represent the nation in a constant process of integration of modern society through politics. The emergence of the nation indicates perspectives on the civic development process, when civic interest is produced by the nation. In a cultural sense, the nation opposes the modern desacralization of the world, providing

a certain measure of personal immortality through faith in a historical and destined community. It is a European response to the modern challenges of uprooting and disillusionment in the world. Communities that have been realized through religion in the previous period, strive to survive in the nation. Therefore, at the beginning of the 20th century, the nation became a powerful legitimation idea in Europe, and later in the world. The emergence of nationalisms in the transition from an agrarian to an industrial society when political and cultural boundaries changed, led to bloody conflicts and violence. Western nationalism appears in the period of the disappearance of smaller and the creation of modern nation-states. This process drew from nationalism an integrative force that no other ideology could provide until then.

For this purpose, nationalism had a certain number of secularized ideas, values, meanings, myths and symbols from the Judeo-Christian tradition, which is the easiest to reach in Western European societies in times of crisis.

The attitude of Muslim nations towards the nation-state as a modern creation is marked by the understanding of the ummah as a community, starting from the understanding of the world community of Muslims to particular communities. Therefore, belonging to the ummah does not suppress other identities, which basically took piety as a key factor in valuation. The multiethnic character of Muslim states shows that the basic classification of the population was based on religion and the institutions were always organized on a territorial rather than an ethnic basis. Nation-states in the Muslim world emerged only in the 20th century after the overthrow of the multiethnic Ottoman state, to eventually become a historical fact and political framework for Muslims. The idea of nationality as loyalty to the nation in Muslim states generated a dilemma of loyalty to the ummah or nation-state. It is for this reason that the secularization of traditional values is the starting point for the development of nations in Muslim societies. Since the concept of religiosity is close to the concept of national unity, religious feelings remain at the root of nationalism.

Contemporary philosophical, socio-political and economic studies deal with the issue of contemporary domination of nations and thus the possibility of interethnic conflicts, representing the beginning of world or global culture as a pacification factor that would enable the development of individual identities. Global culture encourages

self-definition of local cultural identities and a new emphasis on popular sovereignty. Although modernization was expected to weaken national consciousness, we are witnessing a world in which the strength of national identity and nationalist movements is growing at the end of the twentieth century. As globalization disrupts the sense of continuity of a common past and the memory that are important determinants of identity, a nation that offers solutions is once again becoming an appealing identity pattern.

The emergence of the nation/s in European societies

The process of nation-building through literature can be viewed from a modernist or traditionalist perspective. Modernists link the emergence of the nation with the development of industrialism, capitalism and modern democracy, while traditionalists believe that ethnic features are the core of the nation whose development can be traced back to the collapse of the Western Roman Empire, i.e. of the early Middle Ages. The former consider nations to be the product of some of the various social actors within modernity (kings, bourgeoisie and parts of the aristocracy, or merchants, bankers, industrialists...), while the latter consider that there is a certain historical continuity between premodern ethnic communities and nations. Modern state apparatus and its associated cultural and educational drive. It follows that for modernists the creator of national identity is nationalism, expressed in movements, ideas and doctrines aimed at cultural determination of politics, self-emancipation of individuals and national sovereignty, while traditionalists prefer national identity as an extension of previously conceived ethnic cultures and / or communities. They are transformed into nations in various ways, through religion, customs, language, etc. In essence, both definitions of the nation agree that the struggle for territory and influence (wars), i.e. the development of the state (bureaucratic apparatus, army) and the collective experience of the community (historical memory, myths, symbols), are the basic conditions for national identity. With industrialization and democracy. On the outside, national identity has the task of determining and providing social, economic and political space in which members of the nation exist, and on the inside, it is reflected in the process of socialization of individuals as citizens of the nation, implying cooperation of opposing social strata and their acceptance of common values and traditions collective self-definition (Cvetković, 2002: 52-53). In accor-

dance with the above, we encounter three basic views on the origin and content of the nation and the elements of national identity: the *French theory* implies states as communities of people in a certain area, homeland as a repository of historical memories and patriots as a community of laws and institutions with a single political will, with a sense of legal equality among citizens as members of the community, guaranteeing civil and legal first, political rights and duties, economic rights, public education system, etc. It represents an important basis of interstate relations in the international system, so in that sense the origin of the nation would be determined by the "state legitimacy of the people's structure affirmed in the community of political and legal character" (translation: the author) (Baraković, 2008: 92) based on the declaration of human and civil rights. document which is 26.8. In 1789, during the French Revolution, it was adopted by the French National Constituent Assembly as the forerunner of the first French Constitution. By thus establishing universal human and civil rights, it establishes at the same time the doctrine of people's sovereignty and equal opportunities. Article 1: People are born and live freely and equal in rights. Social differences can only exist as general values. Article 3: The principles of every sovereignty are found only in the People / Nation. No one, no person can exercise authority that does not come from the People / Nation. "By using and applying appropriate methods of delimitation and dismissal with the ruling feudal aristocracy, the French bourgeois revolution could, by practical political measures, create the conditions for the emergence of civil order and the development of the nation as historical facts. In addition to establishing the civic historical-cultural and the broadest political existence of the French nation, in the key heterogeneity it suppressed or established the domination of the feudal epoch by the civil order." (Baraković, 2009: 124).

The German theory as a key element of the formation of a nation, it implies: "community of birth and native culture", people as a "superfamily" of ancestors, language, customs and religion. However, as the leading authority in the field concludes, "Every nationalism, in fact, contains civic and ethnic elements in various degrees and forms" (Smith according to Cvetković, 2002: 54).

In addition to the above, the nation can be understood as a judicial-administrative product with a collective foundation in the state within which sovereignty arises. Regardless of the multidimensionality of the functions of national identity

and different ways of its origin, the relevant thesis remains that premodern cultural identities, their separate definitions of past and future, motives, visions, desires, ideals, were and remain the basis of modern nations. The barbaric successor states of Rome in the West could not in themselves be "national" communities. However, they created the first conditions for special collective (ethnic) identities from which, guided by the interest of certain social strata, ideas and movements, modern nations would later be formed. Theoretically, the "territorial / civic" as well as the "linguistic / ethnic" model of a nation share common beliefs about what separates a particular community from others: a land-bound homeland, a common mass culture, historical myths and memories, accompanied by mutual legal rights and duties of all members of the community within a single legal system, as well as a common division of labor and production system, with mobility throughout the national territory (Smith according to Cvetković, 2002: 66). In that sense, we represent the nation as a constant process of integration of modern society through politics, and Baraković (2009: 117-118) in that sense refers to the nation as a "political, cultural, social and economic community derived from the interests of civil society development tendencies". Its emergence is determined by the conditions in terms of internal dynamics, primarily the forces that constituted it as well as external circumstances covered by the influence of civic effective political entities, to make the formation of national identity dependent on their interests. The nation, therefore, is not a social, political or broadest cultural product created with the intention to remove the limitations and weight of subordination characteristic of the constitution of an ethnic community, nor is such a product intended to place the individuality of the individual in the broadest level of connection with the community. relationships and identification! On the basis of the suitability of civic development, the nation overcame the political and economic form of the order of feudalism, the grown and formed structure of the ethnic community. The nation did not eliminate or resolve the suppression of individuality retained by the existing way of feudalism, but by different relations, means and mechanisms perfected the forms of economic and political activity that mediated and expressed the social and individual relations. The emergence of the nation is a part of "opening perspective to the civic development process, i. e. it has created and provided conditions for extensive historical and developmental tendencies". The nation, as a "historical, cultural-political and social

creation, in different periods of its security of the people", enabled the achievement of the place of certain peoples in positioning their significance for the "complete civic order". In this sense, individual nations have formed historical, social and political development through the nation through different expectations, "and by exercising functions in the order of civic hierarchical coordination, an individual national identity has been built and determined". Therefore, it is safe to say that "civic interest produced the nation!" (Baraković, 2008: 84)

Given that the nation's adopted civic interests significantly mediate the structure of the people, developing an appropriate civic political environment, ideologically reinforcing vitally predictable or fictitious goals, ideas and interests, the nation is a "phenomenon of civil society and civic interests, literally civic identity superior to the people" (Baraković, 2009: 127).

In cultural terms, the nation represents a kind of resistance to the modern desacralization of the world. That is why nations are in a modern, secure wall of self-esteem, behind which is a spirited and self-indulgent modern individual. From this perspective, it does not matter whether nations last as imagined, or ontological communities. By origin, their life force is unquestionable, so suffice it to say that nations are positioned like a "mother's wing", representing a shelter that protects from the daily struggle for survival in the market of goods, people and capital (Cvetković, 2002: 54).

The emerging national identities today most fully meet the transgenerational existential needs that modernity shares with its predecessors: "Overcoming oblivion through posterity, establishing collective dignity by invoking the golden age, realizing brotherhood through symbols, rituals and ceremonies that connect living members to the dead and fallen". The nation, therefore, provides a certain measure of personal immortality through faith in the "historical and destiny community", and thus creates a new confidence in a certain order and meaning of individual and collective existence (Cvetković, 2002: 55). In any case, the emergence of nations represents, initially, an exclusively European response to the world's own modern challenges of "eradication" and "disillusionment". Namely, the processes of modernization, the industrialization of society and the secularization of the world of life through science and technology, annulled the old ties between people and the community. Replacing the previous religious and dynastic principles of

social cohesion, the nation in Europe emerged as the basic principle of political legitimacy, changing religion and dynasty presented itself as a binder of political life within a separate community, so Baraković (2009: 121) describes the nation as “political form through which manifests civic legitimacy and the individuality of the individual determined by it. ‘A community that was previously realized through religion should now be maintained through national feeling in life’ (emphasized by Š.B.)». **At the beginning of the 20th century, the nation became «the most powerful legitimating idea of Europe, and later of the whole world” (Šulce, according to Cvetković, 2002: 56).**

Nationalism, an irresistible identity myth

Nationalisms consider national identity to be a value of the highest degree, a “collective cultural phenomenon” (Smith,) that allows for coexistence with confessional, regional, and traditional identities. Thus, “nationalism requires that one believes too strongly in something that is clearly not so” (Hobsbawm, 1993: 14 according to Markešić, 2010: 533), making the national homeland sacrosanct – most sacred, inviolable, unquestionable (Wehler, 2005: 46 according to Markešić, (2010: 533). Thus, Smith states that the notion of “national identity” includes a sense of political community that implies “at least some common institutions and a code of rights and duties for all members of the community”, which also refers to a certain social space, a fairly well-defined and limited territory. with which its members identify and to whom they consider themselves to belong (Markešić, 2010: 533). Important features of national identity are extracted from this:

- 1) historical territory, i. e. homeland,
- 2) common myths and historical memories,
- 3) common mass, public culture,
- 4) common legal rights and duties of all members of the nation,
- 5) common economy, with territorial mobility of members of the nation (Smith, 1998, 29-30 according to Markešić, 2010: 533).

In that sense, comparing nation and nationalism, Baraković (2009: 138) points out that a nation is a civic functionalization of unity; unlike nationalism, civic national consciousness does not rise to an absolute requirement, an absolute goal, and an

evaluation. Nationalist consciousness, through the collective subconscious, absolutely elevates the nation, and the dimension of irrationality assumed by it provides the subconscious with relevant content, in the subconscious it has its *raison d'être*. Realizing in civil relations the real implications of irrationality, it occupies a share in the standards of civic standards. On the other hand, perceiving real differences outside the scale of the national area or with measures that do not include economic strength and power seems and is treated as something atypical.

Nationalism appears in a period of “turbulent rearrangements” in the transition from agrarian societies, prone to nationalism or cultural homogeneity, to industrial when political and cultural boundaries change, leading to bloody conflicts and violence (Markešić, 2010: 531).

In the modern world, “nationalism represents perhaps the most compelling identity myth” (Smith, 1998: 7 according to Markešić, 2010: 531), which we find in various forms. However, Wehler believes that the so-called “Western nationalism”, established even before the emergence of industrial societies, in a period of revolutionary crises, which occurred in the processes of modernization. In those times of the disappearance of smaller and the creation of “united” modern nation-states, nationalism offered an integrative force that no other ideology could provide until then. He offered a new basis of legitimacy, while replacing old notions of the world with his own, thus “integrating and legitimizing a sovereign nation-state” and accelerating “nation-building with the goal of complete homogeneity and indisputable national identity” (Wehler, 2005, 30, 33 according to Markešić, 2010: 531). In addition, nationalism had to have a certain amount of ideas, values, meanings, myths and symbols, which it used generously. According to Wehler, the Judeo-Christian tradition defines Western European societies, and in times of crisis it is easiest to reach for its repository of symbols. Wehler presents four Old Testament ideas that nationalism managed to secularize and implant in domestic traditions, both in Western European societies and in Bosnian-Herzegovinian society.

It is done through:

- an adapted image of the “chosen people”,
- “promised”, “holy land”,

- the deadly hostility of opponents who could prevent the “chosen people” from entering the promised land,

- the historical mission that the “chosen people”, or its leader, should fulfill “on the sacred ground of the future nation-state” (Wehler, 2005: 34-35 according to Markešić, 2010: 531).

To consider oneself a chosen people, in Wehler’s opinion, implies:

- Instead of an alliance of Yahweh and Israel, an alliance of “Providence”, “World Spirit”, “History” and the nation in question is established;

- This establishes a distance towards others and the different by creating internal homogeneity and strengthening external borders towards “sworn enemies”;

- A myth of origin is created, stabilizing the ethnic community and the people’s brotherhood by making members brothers and sisters (Markešić, 2010: 532). The land thus promised becomes the Homeland, and nationalism determines the exact boundaries of the land of the ancestors, soaked in the blood of the ancestors, as the places where the folk culture and language developed. The delineated boundaries of the promised land that should be inherited by the chosen people must never be forgotten. And only a person of messianic qualities will be able to do that. Messianism thus offered eschatological hope for imminent deliverance from “slavery” and entry into the “new Jerusalem” (Markešić, 2010: 532).

Of particular significance for the establishment of nationalism is the proclamation of universal brotherhood, which is especially emphasized in the religious scriptures. Due to the possibility of serving the symbolic reserves of religion and at the same time consecrating religious traditions, nationalism is closest to religion, because it promises to overcome uncertainty, interprets the meaning of existence, offers justification for suffering, warns of norms and values, offers group integration from within, encouraging community members to participate in rituals. would reinforce a sense of group belonging and gain a sense of difference from others. Religion emphasizes the meaning of transcendence, suggesting the cost-effectiveness of sacrifice for the nation (Wehler, 2005: 40 according to Markešić, 2010: 532).

The emergence of the nation in Muslim societies

Given that the world religions, and thus Islam took its place many centuries earlier than the nation, the attitude of Muslims towards the nation as a modern creation is marked by a specific understanding of the ummah (Abazović, 2006: 42). The term Ummah in the general sense represents community, and is also related to the term umm - mother. Although used in the pre-Islamic period, the Qur’an consistently defines the nature of the concept of the ummah within the Meccan verses, while for us a particularly significant historical role of the Muhammad’s ummah is explained in the Medina verses. Terminological explanations begin with the term Muslim in a historical and missionary context, defining the physical identity of Muslims by turning to the Kaaba and the practice of Hajj (Al-Ahsan, 2004: 25-27).

The universality of the message of Islam addressed to people of all races and languages creates a world community of Muslims, that is. ummet. Belonging to the ummah, according to Karčić (2012), does not suppress other identities, which as a fact reflect the diversity and richness of God’s creatures, and “piety” plays a crucial role in valuing them. The historical perspective indicates the multiethnic character of Muslim states - from Medina to the Ottoman Empire, for which the main criterion for classifying the population was religious, ie. to Muslims and Ahl-Z-Zima as protected members of published religions and Islamic institutions have always been organized on a territorial principle and not on an ethnic one (Karčić, 2012). Nation-states in the Muslim world emerged only in the 20th century after the overthrow of the multiethnic Ottoman state, to eventually become a historical fact and political framework for Muslims.

Initially, the European idea of nationality as loyalty to the nation, opposed the concept of the ummah until the beginning of the 20th century, when the emergence of Muslim nation-states, the dilemma of primary loyalty: “ummah or nation-state” (Al-Ahsan, 2004: 45). Therefore, the development of nations in Muslim countries goes first by the secularization of traditional values, which, unlike nations in the European environment, still had religious weight. As Hans Kohn writes according to Al-Ahsan (2004: 47), about the development of national identity in Muslim countries: “... National symbols have gained religious authority and sacred inviolability. The truth that people will defend

with their lives is no longer just religious, sometimes not religious at all, but rather national, in order to become in fact a "Muslim nationality," as Smith observes according to al-Ahsan (2004: 48). Rosenthal explains the consequences of this: "We are witnessing today how vulnerable Islam is gradually giving way to secular nationality ... The classical concept of religious and political Islam has now been jeopardized by the idea of the French Revolution, the separation of religion and politics" (Al-Ahsan, 2004: 93). The concept of confession is close to the concept of national unity, because as Anderson states according to Majić (2012: 156), the absence of "sacred languages" does not necessarily abolish religious feeling, but it remains the basis of nationalism. This successfully explains the attitude towards language, and the rule of not translating the Qur'an into other languages, because "the essence of Islam is in Arabization, in drawing the people into one world community of languages and government. (...) Islam does not construct nations, but deconstructs them" (Hastings, 2003: 175-176).

Hastings (2003) also points out that the emergence of a nation located in the age of medieval society when ethnicities grow into nations is a characteristic of Christian things, which, if they appeared elsewhere, occurred as part of the process of Westernization and imitation of Christendom.

National identity and globalization

The possibility of "overcoming the nation", and thus interethnic conflicts, is the subject of contemporary philosophical, socio-political and economic studies. They are characterized by a tendency towards "world peace" or "global order" deprived of the main generator of modern wars of the nation, where current trends of globalization represent the beginning of world or "global culture" as a pacification factor that would allow unhindered development of individual identities. Since globalization finds its basic purpose in the domain of economics and the logic of "free movement of goods, people and capital", it also serves the appropriate ideological design of the constant human need for domination and exploitation, as well as the pursuit of global culture capable of it neutralizes and removes particular ethnic and national cultural identities through the mass media. At the same time, however, the superficiality of cosmopolitan culture is overlooked, freed from historical memory, feelings and (self) respect, and primarily directed towards self-irony and consumption. As timeless and universal, global culture represents a technical gener-

alization of the logic of capital values, provoking a new self-definition of local cultural identities and a new emphasis on popular sovereignty. At the same time, globalization is based on the thesis of a world state, an unfulfilled desire of both utopians and tyrants, embracing and uniting all humanity, finds its place as a regulatory idea for the practice of international relations (Cvetković, 2002: 57).

Contrary to Weber's expectation that with the development of the modernization process there will be a weakening of national consciousness, we are witnessing the fact that the strength of national identity and nationalist movements is growing at the end of the twentieth century (Golubović, 1999). Globalization challenges the sense of continuity, erasing the common past and memory as important determinants of identity. As the nation offers solutions, it becomes an attractive pattern of identity emerging as a personified collectivity opposed to the helplessness and depersonalization of individuals. In such circumstances, ethnic / national characteristics become historically relevant again. It can be concluded that ethnic / national mobilization is reviving today as a result of:

- reactions to modernization leading to an identity crisis;
- severing ties with the primary group in modern society, leading to loneliness and loss due to the severance of ties between individuals and society;
- feelings of vulnerability and the need to protect the group mentality;
- confusion due to plurality of values.

According to Golubović (1999: 83), Claus Offe points out that the renewal of national identities in Eastern Europe in particular comes from the loss of a sense of belonging to a discredited state by addressing the nation as a "reference point for identification and loyalty" (translated by the author of the current paper). Modern states are mostly multinational, and the state does not match the nation. It is assumed that the importance of national identity will grow in the XXI century, as the fundamental issues that cause the process of modernization and globalization have not been resolved:

- the opposite of globalizing processes and the particular independence of the people,
- the existence of tensions between personal and collective identities,

- expanding the transnational space in which a clear pattern of group identity is lost,
- the growing plurality of confusing identity patterns,
- mixing cultures,
- tendency towards assimilation of nationalities in the representation of the global village.

Conclusion

Whether it is a modernist or traditionalist understanding of nation-building and national identity, they both agree on the fact that the struggle for territory and influence, the development of the state through the bureaucracy and the collective experience of the community are fundamental conditions for national identity with industrialization and democracy. In addition to the fact that national identity provides space for the existence of members of the nation, it also ensures the socialization and cooperation of different strata of society through the acceptance of common values and traditions unified by collective self-definition. French theory considers the state as a community of people in a certain area, the homeland as a repository of historical memories, and the patriot as a community of laws and institutions of unified political will, with legal equality among citizens. German theory places emphasis on the nation as a community of birth and gender culture, and the nation as a superfamily of ancestors, language, customs, and religion. In addition, the theory of the historical will to live together emphasizes the common historical destiny of people living in one country, thus creating a common identity that has a transcendent meaning. In addition to the above, we can understand the nation as a judicial-administrative product with a collective foundation in the state within which sovereignty arises. The cultural background of the creation of the nation and national identities, in its essence, opposes the modern desacralization of the world. Although Western nationalism offered an integrative force for the creation of larger states that no other ideology could provide until then, it led to bloody conflicts and violence in the transition from agrarian to industrial societies. The crises produced by nationalism have been overcome by secularized ideas, values, myths and symbols from the Judeo-Christian tradition, which is easiest for Western European societies to reach in times of crisis.

Nation-states in the Muslim world did not

appear until the 20th century after the overthrow of the multiethnic Ottoman state, only to become a political framework for Muslim states with the process of secularization. The nationality that expects undoubted allegiance to the nation was opposed to the understanding of the ummah of the previous period. Precisely for this reason, the secularization of traditional values is the starting point for the development of nations in Muslim societies, understanding that religiosity as a concept is close to national unity. Religious feeling remains at the root of nationalism in Muslim societies. The issue of contemporary domination of nations and interethnic conflicts lays the foundations for a global pacification culture that encourages self-definition of local cultural identities and a new emphasis on national sovereignty. Although modernization was expected to weaken national consciousness, at the end of the 20th century the strength of national identities and nationalist movements grew stronger as globalization undermined the sense of continuity of a common past that are important determinants of identity.

References

- Abazović Dino, (2006). „Za naciju i Boga“ – *Sociološko određenje religijskog nacionalizma* (Master thesis). Center for interdisciplinary post-graduate studies, University of Sarajevo, Sarajevo.
- Abazović, D. (2008). Bosanskohercegovački muslimani na početku novog milenija: Sociološki pogledi. *Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjaka*, pp. 219– 241. Sarajevo: Institute for History.
- Abazović, D. (2012). *Bosanskohercegovački Muslimani između sekularizacije i desekularizacije*. Zagreb: Synopsis.
- Al-Ahsan, A. (2004). *Ummet ili nacija- Kriza identiteta u savremenom muslimanskom društvu*, Libris: Sarajevo.
- Anderson, B. (2006): *Imagined Communities*. London, New York: Verso.
- Bakić, I. (1991). *Nacija i religija*. Sarajevo: Institut za proučavanje nacionalnih odnosa.
- Baraković, Š. (2008). Od klasnih do nacionalnih protivrječnosti u svjetlu kritičke teorije društva. *Časopis pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, pp. 79–97. Faculty of Law, Zenica, Bosnia and Herzegovina.

Baraković, Š. (2009). Nacija kao produkt i izraz isključivosti građanskog društva. U **časopisu. Pregled- časopis za društvena istraživanja**, 1, pp. 115-141. University of Sarajevo, Sarajevo.

Bechoffer, F. & McCrone, D. (2010). Choosing National Identity. *Sociological research online*, br. 15. Retrieved: 17. 2. 2015.

Cvetković, V.N. (2002). Nacionalni identitet i (re)konstrukcija institucija u Srbiji (ideologije, obrazovanje, mediji). *Filozofija i društvo XIX-XX*, pp. 51-75.

Filandra, Š. (2006). *Nacija ili zajednica - Protivrječnosti bošnjačkog nacionalnog razvoja. Godišnjak 2006*, pp. 195-206. Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo, Sarajevo.

Golubović, Z. (1999). Ja i drugi *Antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*. Belgrade: Republika.

Hastings, A. (2003). *Gradnja nacionaliteta*. BUYBOOK: Sarajevo i ADAMIĆ: Rijeka.

Jovanović, S. (2013). *Pojam nacije i njegove zloupotrebe*. Retrieved from: <http://portalanalitik.me> on 8. 2. 2013.

Karčić, F. (2012). Etnonacionalno i vjersko u diskursu neke naše uleme. *Novi Muallim*, 52, pp. 24-29.

Markešić, I. (2010). Od religijskog do nacionalnog identiteta i natrag (Na primjeru Bosne i Hercegovine). *Društvena istraživanja* Zagreb, 3, pp. 525-546.

Williams, L. (1999). National identity and Nation State. *National identity*, pp. 7-19. Intellect Books: England.

IZVORNI NAUČNI RAD

RAĐANJE NACIJE: POGLEDI NA POJAVU NACIONALNIH IDENTITETA U EVROPSKIM I MUSLIMANSKIM DRUŠTVIMA

Melisa Zukić*Srednjoškolski centar Hadžići, Sarajevo, Bosna i Hercegovina*

Svu korespondenciju vezano za ovaj članak uputiti na Melisu Zukić, Srednjoškolski centar Hadžići, Sarajevo, Bosna i Hercegovina. E-mail: zukici@hotmail.com

SAŽETAK

Nastajanje nacije možemo razumijevati kroz prizmu modernističkih ili tradicionalističkih ideja ali obje ideje se slažu oko činjenice da su borba oko teritorija i uticaja, razvoj države kroz birokratski aparat i kolektivno iskustvo zajednice temeljni uslovi nastanka nacije i nacionalnog identiteta uz industrijalizaciju i demokratiju. Nacionalni identitet kreira atmosferu i prostor u kojem egzistiraju pripadnici nacije, obezbjeđujući mogućnost socijalizacije i saradnju između različitih slojeva društva koji prihvataju zajedničke vrijednosti i tradiciju što je omogućilo ujednačeno kolektivno samodefinisanje. Teorijska palazišta razumijevanja nastanka nacije nezaobilazno se dotiču francuskog teorijskog aspekta za kojeg je država zajednica ljudi na određenom prostoru, domovina je predstavljena skladištem historijskih sjećanja, a patria zajednicom zakona i institucija jedinstvene političke volje, koja osigurava pravnu jednakost među građanima. Sa njemačkog teorijskog aspekta naglasak je na naciji kao zajednici rođenja i rodne kulture. Narod se razumijeva kao nadporodica zajedničkih predaka, jezika, običaja i vjere. Pored navedenih teorija, nezaobilazna je i teorija o historijskoj volji za zajedničkim životom koja naglašava zajedničku povijesnu sudbinu ljudi koji žive u jednoj zemlji, stvarajući tako zajednički identitet koji ima nadrasno značenje. Pored navedenog, naciju možemo razumjeti kao sudsko-administrativni produkt sa kolektivnim temeljem u državi u okviru koje se javlja suverenitet. Kulturna pozadina kreiranja nacije i nacionalnih identiteta u svojoj suštini se suprotstavlja novovijekovnoj deskralizaciji svijeta. Iako je zapadni nacionalizam ponudio integracijsku snagu za kreiranje većih država koju do tada nije mogla pružiti ni jedna druga ideologija, on je na prijelazu iz agrarnih društava u industrijska vodio krvavim sukobima i nasilju. Krize koje je nacionalizam proizvodio prevladane su sekulariziranim idejama, vrijednostima, mitovima i simbolima iz judeo-kršćanske tradicije za kojim je u kriznim vremenima zapadnoevropskim društvima najlakše posegnuti. Nacionalne države u muslimanskom svijetu se pojavljuju tek u 20. vijeku. Nakon odlučne sekularizacije nacionalne države postaju politički okvir i u muslimanskim društvima. Nacionalnost u svojoj odanosti naciji se suprotstavila dotada opšte prihvaćenoj odanosti ummetu. Da bi se ublažila napetost u tom pogledu početna tačka za razvoj nacija u muslimanskim društvima je sekularizacija tradicionalnih vrijednosti. Religiozni osjećaj ostaje u podlozi nacionalizma u muslimanskim društvima, tako da odanost naciji implicitno znači i religijsku odanost. Ipak, savremeni procesi globalizacije nadilaze naciju i nacionalne identitete kao izvore međunacionalnih sukoba. Postavljaju se temelji globalnoj pacifikacijskoj kulturi koja potiče samodefinisanje lokalnih kulturnih identiteta i novi način isticanja narodne suverenosti. S obzirom da modernizacija nije uspjela u očekivanju da oslabi nacionalnu svijest, krajem 20. vijeka jačaju nacionalni identiteti i nacionalistički pokreti. Nacija ponovo ima potencijal da ponudi rješenja za probleme koji su se pojavili u globalizirajućem svijetu u kojem je narušen osjećaj kontinuiteta zajedničke prošlosti, kao važne odrednice identiteta.

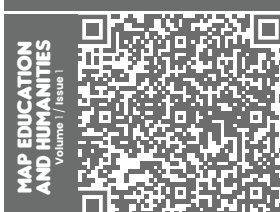
Ključne riječi: nacija, nacionalni identitet, nacionalizam, ummet, globalizacija

**MAP EDUCATION
AND HUMANITIES**

Volume 1 / Issue 1

ISSN: 2744-2373 / © 2021 The Authors.
Published by MAP - Multidisciplinary
Academic Publishing.Article Submitted: 27 June 2021
Article Accepted: 16 July 2021
Article Published: 20 August 2021

Publisher's Note: MAP stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

<https://doi.org/10.53880/2744-2373.2021.1.138>

© The Author(s). 2021 **Open Access Article**
Creative Commons CC BY: This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license, and indicate if changes were made.

Uvod

Razvojem industrije, kapitalizma i moderne demokratije pojavljuju se ideje o naciji koje su se i tada već tradicionalno smatrale etničkim osobenostima prisutnim još od propasti zapadnog Rimskog Carstva. Modernistički aspekt kreiranja nacionalnih identiteta svoj izraz nalazi u pokretima, idejama i doktrinama usmjerenim na kulturno određenje politike, autoemancipaciju pojedinaca i narodnu suverenost, dok za tradicionalistički aspekt nacionalni identiteti proizilaze iz etničkih kultura i/ili zajednica, koje se uz pomoć vjere, običaja, jezika i dr., pretvaraju u nacije. Oba razumijevanja kreiranja nacije i nacionalnog identiteta se slažu na poziciji da borba oko teritorija i uticaja, razvoj države kroz birokratski aparat i kolektivno iskustvo zajednice (historijsko pamćenje, mitovi, simboli) predstavljaju temeljne uslove nastanka nacionalnog identiteta uz industrijalizaciju i demokratiju. Nacionalni identitet na spoljašnjem planu obezbjeđuje društveni, ekonomski i politički prostor za egzistiranje pripadnika nacije dok, na unutrašnjem planu osigurava socijalizaciju individuuma za državljanina nacije, podrazumijevajući pritome saradnju različitih socijalnih slojeva i prihvatanje zajedničkih vrijednosti i tradicija ujednačenih kolektivnim samodefinisanjem. Kroz literaturu, susrećemo se sa tri osnovna teorijska gledišta o nastanku i sadržaju nacije kao i elementima nacionalnog identiteta. Za Francusku teoriju države su zajednice ljudi na određenom prostoru, domovina je skladište historijskih sjećanja, a patria je zajednica zakona i institucija jedinstvene političke volje, uz pravnu jednakosti među građanima. U Njemačkoj teoriji ključni element nastanka nacije je zajednica rođenja i rodne kulture, narod kao „nadporodica“ predaka, jezik, običaji i vjera. Teorija o historijskoj volji za zajedničkim životom se oslanja na zajedničke povijesne sudbine ljudi koji žive u jednoj zemlji, stvarajući tako zajednički identitet koji nema rasno značenje. Nacija je apstrakcija koju čine zajedničko naslijeđe iz prošlosti i sadašnja volja za zajedničkim životom. Nacija se istovremeno može svesti i na puki sudsko-administrativni produkt sa kolektivnim temeljem u državi u okviru koje se javlja suverenitet. U tom smislu naciju predstavljamo stalnim procesom integracije modernog društva kroz politiku. Pojavljivanje nacije ukazuje na perspektive građanskom razvojnom procesu, kada građanski interes producira naciju. U kulturološkom smislu, nacija se suprotstavlja novovijekovnoj desakralizaciji svijeta, obezbjeđuje izvjesnu mjeru lične besmrtnosti kroz vjeru u historijsku i sudbinsku

zajednicu. Ona je evropski odgovor na moderne izazove iskorijenjenosti i raščaranosti u svijetu. Zajednice koja se ostvarile kroz religiju u prethodnom periodu, nastoje se održati u životu kroz naciju. Stoga, početkom XX vijeka nacija postaje moćna legitimacijska ideja u Evropi, a kasnije i u svijetu.

Pojava nacionalizma na prijelazu iz agrarnih društava u industrijska kada se mijenjaju političke i kulturne granice, vodila je krvavim sukobima i nasilju. Zapadni nacionalizam se pojavljuje u periodu nestajanja manjih a kreiranja modernih nacionalnih država. Ovaj proces je upravo iz nacionalizma crpio integracijsku snagu koju do tada nije mogla pružiti ni jedna druga ideologija. Nacionalizam je u tu svrhu raspolagao određenom količinom sekulariziranih ideja, vrijednosti, značenja, mitova i simbola iz judeo-kršćanske tradicije za kojim je u kriznim vremenima zapadnoevropskim društvima najlakše posegnuti.

Odnos muslimanskih naroda prema naciji kao modernoj tvorevini je obilježen razumijevanje ummeta kao zajednice, počevši od razumijevanja svjetske zajednicu muslimana pa do partikularnih zajednica. Stoga, pripadanje ummetu ne potire ostale identitete koji su u osnovi kao ključni faktor pri vrednovanju uzimali pobožnost. Multietnički karakter muslimanskih država pokazuje da je temeljna klasifikacije stanovništva bila po vjerskoj osnovi a institucije su se organizovale uvijek na teritorijalnom, a ne na etničkom principu. Nacionalne države u muslimanskom svijetu se pojavljuju tek u 20. vijeku nakon rušenja multietničke Osmanske države, da bi vremenom postale historijska činjenica i politički okvir muslimana. Ideja o nacionalnosti kao odanosti naciji u muslimanskim državama generirala je dilemu o lojalnosti ummetu ili nacionalnoj državi. Upravo iz tog razloga, sekularizacija tradicionalnih vrijednosti je početna tačka za razvoj nacija u muslimanskim društvima. S obzirom da je koncept religioznosti blizak konceptu nacionalnog zajedništva, religiozni osjećaje ostaje u podlozi nacionalizma.

Savremene filozofske, sociološko-političke i ekonomske studije se bave pitanjem savremenog prevladavanja nacija a time i mogućnosti međunacionalnih sukoba predstavljajući početak svjetske ili globalne kulture kao pacifikacijskog faktora koji bi omogućio razvoj individualnih identiteta. Globalna kultura potiče samodefinisanje lokalnih kulturnih identiteta i novo isticanje narodne suverenosti. Iako se očekivalo da će modernizacija

oslabiti nacionalnu svijest, svjedočimo svijetu u kojem jača snaga nacionalnog identiteta i nacionalističkih pokreta krajem XX vijeka. S obzirom da globalizacija narušava osjećaj kontinuiteta zajedničke prošlosti i sjećanje koje su važne odrednice identiteta, nacija koja nudi rješenja, ponovo postaje privlačan identitetski obrazac.

Nastanak nacije/a u europskim društvima

Proces nastanka nacije kroz literaturu se može posmatrati iz modernističke ili tradicionalističke perspektive. Modernisti nastanak nacije vezuju uz razvoj industrijalizma, kapitalizma i moderne demokratije, dok tradicionalisti, smatraju da se u etničkim osobenostima nalaze jezgra nacije čiji se razvoj može pratiti još od propasti zapadnog Rimskog Carstva, tj. ranog srednjeg vijeka. Prvi smatraju da su nacije proizvod nekog od različitih socijalnih aktera unutar moderne (kraljeva, buržoazije i dijelova aristokratije, ili pak trgovaca, bankara, industrijalaca...), dok drugi smatraju da između predmodernih etničkih zajednica i nacija postoji određeni historijski kontinuitet koji se konkretnije modelira pomoću modernog državnog aparata i njemu pripadajućeg kulturno-obrazovnog pogona. Iz navedenog slijedi da je za moderniste tvorac nacionalnog identiteta, nacionalizam, izražen u pokretima, idejama i doktrinama usmjerenim na kulturno određenje politike, autoemancipaciju pojedinaca i narodnu suverenost, dok tradicionalisti nacionalni identitet radije vide kao produžetak prethodno začetih etničkih kultura i/ili zajednica, koje se na različite načine, preko vjere, običaja, jezika i dr., pretvaraju u nacije. U suštini gledajući, oba određenja nacije, slažu se u tome da su borba oko teritorija i uticaja (ratovi), odnosno razvoj države (birokratski aparat, vojska) i kolektivno iskustvo zajednice (historijsko pamćenje, mitovi, simboli), temeljni uslovi nastanka nacionalnog identiteta uz industrijalizaciju i demokratiju. Nacionalni identitet na spoljašnjem planu ima zadatak određivanja i obezbjeđivanja društvenog, ekonomskog i političkog prostora u kojem pripadnici nacije egzistiraju, a na unutrašnjem se ogleda u procesu socijalizacije individuuma za državljanina nacije, podrazumijevajući saradnju suprotstavljenih socijalnih slojeva i njihovo prihvatanje zajedničkih vrijednosti i tradicija, kroz jedinstveno kolektivno samodefinisanje (Cvetković, 2002: 52-53). U skladu sa navedenim susrećemo se sa tri osnovna gledišta o nastanku i sadržaju nacije i elemenata nacionalnog identiteta:

- *Francuska teorija* podrazumijeva države kao zajednice ljudi na određenom prostoru, domovinu kao skladište historijskih sjećanja i patriu kao zajednicu zakona i institucija s jedinstvenom političkom voljom, uz osjećanje pravne jednakosti među građanima kao pripadnicima zajednice, garantujući građanska i zakonska prava, politička prava i dužnosti, ekonomska prava, javni sistem obrazovanja itd. Predstavlja značajnu osnovu međudržavnih odnosa u međunarodnom sistemu, pa bi u tom smislu nastanak nacije bio određen „državnim legitimitetom osvjedočena narodna struktura građanski afirmirana u zajednicu političko-pravnog karaktera“ (Baraković, 2008:92) koja počiva na deklaraciji o pravima čovjeka i građanina, dokumentu kojeg je 26.8. 1789., za vrijeme francuske revolucije usvojila francuska Narodna ustavotvorna skupština kao preteču prvog francuskog Ustava. Uspostavljajući tako univerzalna ljudska i građanska prava, postavlja istovremeno doktrinu narodnog suvereniteta i jednakih mogućnosti. Član 1: Ljudi se rađaju i žive slobodno i jednaki u pravima. Društvene razlike mogu postojati samo kao opće vrijednosti. Član 3: Načela svakog suvereniteta nalaze se jedino u Narodu/naciji. Niko, nijedna osoba ne može vršiti autoritet koji ne proističe iz Naroda/nacije., „Koristeći i primjenjujući odgovarajuće metode razgraničenja i razrješavanja sa vladajućom feudalnom aristokratijom, Francuska buržoaska revolucija mogla je praktičnim političkim mjerama stvoriti uvjete nastanku građanskog poretka i razvoju nacije kao povijesne činjenice. Pored postavljanja građanske historijsko-kulturne i najšire političke egzistencije francuske nacije, u ključnoj heterogoniji ona je građanskim poretkom potisnula odnosno ustanovila prevladavanje feudalne epohe“. (Baraković, 2009:124)
- *Njemačka teorija* kao ključni element nastanka nacije podrazumijeva: „zajednicu rođenja i rodne kulture“, narod kao „nadporodica“ predaka, jezik, običaje i vjeru. Ipak, kako zaključuje vodeći autoritet u toj oblasti, „Svaki nacionalizam, u stvari, sadrži građanske i etničke elemente u raznim stepenima i oblicima“ (Smit prema Cvetković, 2002: 54).

- Treća teorija temelji se na *historijskoj volji za zajedničkim životom*. Prema ovom gledištu, zajedničke povijesne sudbine ljudi koji žive u jednoj zemlji stvaraju zajednički identitet koji se ne oslanja isključivo na porijeklo, rasu, jezik i sl... Ernest Renan prema Cvetković, (2002: 66) o tome kaže: "Nacija nema rasno značenje, jer sve moderne nacije su mješovitog porijekla. Prošlost je pokazala kako su se granice između nacija stalno mijenjale. Nacija je jedno apstraktno, duhovno načelo. To je duh kojeg čine bogato zajedničko naslijeđe iz prošlosti i sadašnja volja i obaveznost na zajednički život."

Uz navedeno, *nacija se može shvatiti i kao sudsko-administrativni produkt sa kolektivnim temeljem u državi u okviru koje se javlja suverenitet*. Nezavisno od višedimenzionalnosti funkcija nacionalnog identiteta i različitih načina njegovog nastanka ostaje relevantna teza po kojoj su predmoderni kulturni identiteti, njihova zasebna određenja prošlosti i budućnosti, motivi, vizije, želje, ideali..., bili i ostali podloga modernim nacijama. Varvarске države-nasljednice Rima na Zapadu same po sebi nisu mogle biti „nacionalne“ zajednice. Međutim, one su stvarale prve uslove za posebne kolektivne (etničke) identitete iz kojih će se kasnije, vođene interesom pojedinih socijalnih slojeva, ideja i pokreta, formirati moderne nacije. Teorijski gledajući, „teritorijalni/građanski“, kao i „jezički/etnički“ model nacije dijele zajednička vjerovanja o tome šta konkretnu zajednicu dijeli od drugih: riječ je o zemljišno omeđenoj domovini, zajedničkoj masovnoj kulturi, historijskim mitovima i sjećanjima, uz koja idu uzajamna zakonska prava i dužnosti svih članova zajednice u okviru jedinstvenog pravnog sistema, kao i zajednička podjela rada i sistem proizvodnje, uz mobilnost po cijeloj nacionalnoj teritoriji (Smit prema Cvetković, 2002: 66). U tom smislu *naciju predstavljamo stalnim procesom integracije modernog društva kroz politiku*, a Baraković (2009:117-118) u tom smislu upućuje na naciju kao „političku, kulturnu, društvenu i ekonomsku zajednicu proisteklu iz interesa razvojnih tendencija građanskog društva“. Njen je nastanak određen uvjetima u pogledu unutrašnje dinamike, prvenstveno snagama koje su je konstituirale kao i vanjskih okolnosti obuhvaćenih utjecajem građanski djelotvornih političkih subjekata, da formiranje nacionalnog identiteta učine zavisnim od svojih interesa. „Nacija, zbog toga, nije društveni, politički ili najšire kulturni produkt nastao s pobudom da otkloni

ograničenja i težinu potčinjenosti karakterističnu za konstituciju etničke zajednice, niti je takav produkt opredijeljen u namjeri da individualnost pojedinca postavi u najširi nivo povezanosti sa zajednicom, u kontekst neposrednog odnosa i identificiranja! Na bazi prikladnosti građanskog razvitka nacijom je prevladan politički i ekonomski oblik poretka feudalizma, izrasle i formirane strukture etničke zajednice. Nacijom nije otklanjana ili razrješavana suspregnutost individualnosti zadržana zatečenim načinom djelatnosti feudalizma, nego su drugačijim odnosima, sredstvima i mehanizmima usavršavani oblici ekonomske i političke djelatnosti kojima su se posredovali i dolazili do izražaja društveni i sami odnosi pojedinaca“.

Pojavljivanje nacije predstavlja dio „otvaranja perspektive građanskom razvojnom procesu, tj. ona je stvorila i omogućila uvjete prostranim povijesno-razvojnim tendencijama“. Nacija, kao „historijska, kulturno-politička i društvena tvorevina, u različitim periodima svog osiguravanja naroda“, omogućavala je postizanje mjesta određenih naroda u pozicioniranju njihovog značenja za „cjelovit građanski poredak“. U tom smislu su pojedini narodi historijski, društveni i politički razvitak putem nacije formirali kroz različita očekivanja, „a ostvarivanjem funkcija u poretku građanske hijerarhijske koordinacije izgrađivan je i određivan pojedinačni nacionalni identitet“. Stoga se slobodno može reći da je „građanski interes producirao naciju!“ (Baraković, 2008:84)

S obzirom da nacijom adoptirani građanski interesi bitno posreduju strukturom naroda, razvijajući odgovarajući građanski politički ambijent, ideološki učvršćuju vitalno predvidljivi ili fiktivni ciljevi, ideje i interesi, nacija predstavlja „fenomen građanskog društva i građanskih interesa, u doslovnom smislu građanski identitet nadređen narodu“ (Baraković, 2009: 127).

U kulturološkom smislu, nacija predstavlja vrstu otpora novovijekovnoj desakralizaciji svijeta. Zato su nacije u moderni, sigurnosni zid samopoštovanja, iza kojeg se nalazi razduhovljeni i sebi prepušteni moderni individuum. Iz te perspektive gledajući, svedeno je traju li nacije kao „zmišljene, zamišljene ili ontološke zajednice. Nastankom, njihova životna snaga je neupitna pa je dovoljno reći da se nacije postavljaju poput „majčinskog krila“ predstavljajući zaklon koji štiti od svakodnevnih borbi za opstanak na tržištu roba, ljudi i kapitala (Cvetković, 2002: 54).

Nastali nacionalni identiteti, danas najpotpunije zadovoljavaju transgeneracijske egzistencijalne potrebe koje moderni dijele sa svojim prethodnicima: „Prevazilaženje zaborava putem potomstva, uspostavljanje kolektivnog dostojanstva pozivanjem na zlatno doba, ostvarivanje bratstva kroz simbole, obrede i ceremonije koji žive pripadnike zajednice povezuju s mrtvima i palima...“. Nacija stoga, obezbjeđuje izvjesnu mjeru lične besmrtnosti kroz vjeru u „historijsku i sudbinsku zajednicu“, te samim tim stvara novo pouzdanje u izvjesni red i smisao individualnog i kolektivnog bivstovanja (Cvetković, 2002: 55). U svakom slučaju, nastanak nacija predstavlja, u početku ekskluzivno evropski odgovor na vlastite moderne izazove „iskorijenjenosti“ i „raščaranosti“ u svijetu. Naime, procesi modernizacije, industrijalizacijom društva sekularizacijom svijeta života kroz nauku i tehniku, poništavali su stare veze među ljudima i zajednicom. Nadomjestivši prethodna religijska i dinastička načela društvene povezanosti, nacija se u Evropi, javila kao osnovno načelo političke legitimnosti, smijeniši religiju i dinastiju predstavila se kao vezivo političkog života unutar zasebne zajednice, pa Baraković (2009:121) naciju opisuje i kao „politički oblik posredstvom kojega se ispoljava građanski legitimitet i njime određena, individualnost pojedinca. ‘Zajednica koja se ranije kroz religiju ostvarila treba se sada kroz nacionalni osjećaj u životu održati’ (naglasio Š.B.)“. Početkom XX vijeka nacija je postala „najmoćnija legitimacijska ideja Evrope, a nešto kasnije i cijelog svijeta“ (Šulce, prema Cvetković, 2002: 56).

Nacionalizam, neodoljivi identitetski mit

Nacionalizmi, nacionalni identitet smatraju vrijednošću najvišeg stupnja, “kolektivnom kulturnom pojavom” (A. Smith) koja dopušta koegzistiranje s konfesionalnim, regionalnim i tradicionalnim identitetima. Tako, “nacionalizam zahtijeva da se prejako vjeruje u nešto što očito nije tako” (Hobsbawm, 1993:14 prema Markešić, 2010:533), čineći nacionalnu domovinu sakrosanktnom – presvetom, nepovredivom, neupitnom (Wehler, 2005:46 prema Markešić, 2010:533). Stoga, Smith navodi da pojam “nacionalnog identiteta” uključuje neki osjećaj političke zajednice koja podrazumijeva “bar neke zajedničke institucije i jedan kodeks prava i dužnosti za sve pripadnike zajednice”, koji uz to upućuje na određeni društveni prostor, na prilično tačno obilježen i ograničen teritorij s kojim se njezini pripadnici poistovjećuju i kojem smatraju

da pripadaju (Markešić, 2010:533). Iz toga se izvlače bitna obilježja nacionalnog identiteta:

- 1) povijesni teritorij, odnosno domovina,
- 2) zajednički mitovi i povijesna sjećanja,
- 3) zajednička masovna, javna kultura,
- 4) zajednička zakonska prava i dužnosti svih pripadnika nacije,
- 5) zajednička ekonomija, s teritorijalnom mobilnosti pripadnika nacije (Smith, 1998., 29–30 prema Markešić, 2010:533).

U tom smislu poredeći naciju i nacionalizam Baraković (2009:138) ističe da je nacija „građansko funkcionaliziranje zajedništva; za razliku od nacionalizma, građanska nacionalna svijest se ne uzdiže do apsolutiziranog zahtjeva, apsolutiziranog cilja i vrednovanja. Nacionalistička svijest posredstvom kolektivno podsvjesnog apsolutizirano uzdiže naciju, a njome pretpostavljena dimenzija iracionalnosti osigurava podsvjesnom relevantan sadržaj, u podsvjesnom ima svoj *raison d'être*. Ostvarujući se u građanskim odnosima zbiljskih implikacija iracionalnosti, zauzima udio u standardima građanskih mjerila. S druge strane, sagledavanje zbiljskih razlika izvan mjerila nacionalnog područja ili s mjerilima koja ne uključuju ekonomsku snagu i moć doima se i tretira za nešto atipično“.

Nacionalizam se pojavljuje u razdoblju “burnih preuređenja” na prijelazu iz agrarnih društava, nesklonih nacionalizmu ni kulturnoj homogenosti, u industrijska kada se mijenjaju političke i kulturne granice, vodeći krvavim sukobima i nasilju (Markešić, 2010:531).

U modernom svijetu “nacionalizam predstavlja možda najneodoljiviji identitetski mit” (Smith, 1998:7 prema Markešić, 2010:531), koji nalazimo u raznim oblicima. Međutim, Wehler smatra da se tzv. “zapadni nacionalizam”, etablirao i prije nastanka industrijskih društava, u razdoblju revolucionarnih kriza, do kojih je dolazilo u procesima modernizacije. U tim je vremenima nestanka manjih i stvaranja “ujedinjenih” modernih nacionalnih država nacionalizam ponudio integracijsku snagu koju do tada nije mogla pružiti ni jedna druga ideologija. Ponudio je novu osnovu legitimnosti, dok je stare predodžbe o svijetu nadomjestio svojim, čime je “integrirao i legitimirao suverenu nacionalnu državu” te ubrzao “tvorbu nacije s ciljem dovršene homogenosti i neospornog nacionalnog identiteta” (Wehler, 2005., 30, 33 prema Markešić, 2010:531).

Osim toga, nacionalizam je morao raspolagati određenom količinom ideja, vrijednosti, značenja, mitova i simbola, kojima se u izdašno i služio. Prema Wehleru judeo-kršćanska tradicija određuje zapadnoeuropska društva, a u kriznim vremenima je najlakše posegnuti za njenim skladištem simbola. Wehler predstavlja četiri starozavjetne ideje koje je nacionalizam uspio sekularizirati i usaditi u domaće tradicije, kako u zapadnoevropskim društvima, tako i u bosansko-hercegovačkom društvu. Radi se:

- adaptiranoj predodžbi o "izabranom narodu",
- "obećanoj", "svetoj zemlji",
- smrtnom neprijateljstvu protivnika koji bi mogli spriječiti "izabrani narod" da uđe u obećanu zemlju,
- povijesnoj misiji koju "izabrani narod", ili njegov vođa, trebaju ispuniti "na svetom tlu buduće nacionalne države" (Wehler, 2005: 34-35 prema Markešić, 2010:531).

Smatrati sebe izabranim narodom po Wehlerovu mišljenju, podrazumijeva:

- Umjesto saveza Jahve i Izraelaca, uspostavlja se savez "Providnosti", "Svjetskog Duha", "Povijesti" i dotične nacije;
- Time se uspostavlja distanca prema drugim i drukčijim kreirajući unutarnju homogenost i jačajući vanjske granice prema "zakletim neprijateljima";
- Kreira se mit o porijeklu, stabilizirajući etničku zajednicu i narodno bratstvo čineći pripadnike braćom i sestrama (Markešić, 2010:532). Tako obećana zemlja postaje Domovina, a nacionalizam određuje tačne granice zemlje pradjedova, natopljene krvlju predaka, kao mjesta gdje se razvijala narodna kultura i jezik. Zacrtane granice obećane zemlje koju bi trebao baštiniti izabrani narod nikada se ne smiju zaboraviti. A to će moći samo osoba mesijanskih kvaliteta. Mesijanizam je time nudio eshatološku nadu u skoro izbavljenje iz "ropstva" te ulazak u "novi Jeruzalem" (Markešić, 2010:532).

Posebno značenje za etabliranje nacionalizma je proklamiranje sveopćega bratstva,

a što je na poseban način istaknuto u vjerskim spisima. Zbog mogućnosti služenja simboličkim zalihama religije i istovremenom posvjetovljenju religijskih tradicija, nacionalizam je najbliži religiji, jer obećava prevazilaženje neizvjesnosti, tumači smisao postojanja, nudi opravdanje za patnju, upozorava na norme i vrijednosti, nudi integraciju grupe iznutra, potičući članove zajednice na sudjelovanje u obredima kako bi osnažili osjećaj grupnog pripadanja i stekli osjećaj različitosti od drugih. Religija ističe značenje transcendentnosti, sugerirajući isplativost žrtvovanja za naciju (Wehler, 2005:40 prema Markešić, 2010:532).

Nastanak nacije u muslimanskim društvima

S obzirom da s svjetske religije, a time i islam zauzele svoje mjesto mnogo stoljeća ranije od nacije, odnos muslimana prema naciji kao modernoj tvorevini je obilježen specifičnim razumijevanje ummeta (Abazović, 2006:42). Termin Ummet u općem značenju predstavlja zajednicu, a povezan je i sa terminom umm – majka. Iako je korišten u predislamsko periodu, Kur'an dosljedno definiše prirodu koncepta ummeta u okviru mekanskijih ajeta, dok se za nas posebno značajna historijska uloga Muhammedovog ummeta objašnjava u medinskim ajetima. Terminološka objašnjenja počinju sa terminom musliman u historijskom¹ i u misijskom kontekstu², određujući pritom fizički identitet muslimana okretanjem prema Kabi i praksom hadža³ (Al-Ahsan, 2004:25-27).

Univerzalnost poruke islama upućene ljudima svih rasa i jezika kreira svjetsku zajednicu muslimana tj. ummet. Pripadanje ummetu prema Karčić, (2012) ne potire ostale identitete⁴, koji kao činjenica odražavaju raznolikost i bogatstvo Božijih stvorenja a presudnu ulogu pri vrednovanju među njima ima "pobožnost". Historijska perspektiva ukazuje na multietnički karakter muslimanskih država – od Medine pa do Osmanskog carstva za koje je glavni kriterij klasifikacije stanovništva bio vjerski tj. na muslimane i *ehlul-z-zime* kao zaštićene pripadnike objavljenih religija a islamske institucije su se organizovale uvijek na teritorijalnom principu, a ne na etničkom (Karčić, 2012). Nacionalne države u muslimanskom svijetu se pojavljuju tek u 20. vijeku nakon rušenja multietničke Osmanske države,

1 (2:128)

2 (2:143)

3 (3:97-98)

4 O ljudi! Mi smo vas od muškarca i žene stvorili i pleminama i narodima vas učinili, da biste se upoznavali! Od vas je kod Allaha najplemenitiji onaj koji se Njega najviše boji! Allah sve zna i obaviješten je (49, El-Hudžurat: 13).

da bi vremenom postale historijska činjenica i politički okvir muslimana.

Početno europska ideja o nacionalnosti kao lojalnosti naciji, suprotstavljala se konceptu ummeta do početka 20. vijeka, kada se pojavom muslimanskih nacionalnih država, pojavljuje i dilema primarne lojalnost: „ummetu ili nacionalnoj državi“ (Al-Ahsan, 2004:45). Stoga, razvoj nacija u muslimanskim zemljama ide najprije sekularizacijom tradicionalnih vrijednosti, koje su za razliku od nacija u evropskom okruženju još uvijek imale vjersku težinu. Kako piše Hans Kohn prema Al-Ahsan, (2004:47), o razvoju nacionalnog identiteta u muslimanskim zemljama: „... Nacionalni simboli su zadobili vjerski autoritet i svetu nepovredivost. Istina koju će ljudi braniti svojim životima nije više samo vjerska, ponekad uopće nije vjerska, nego prilično nacionalna“, da bi postala zapravo „muslimanska nacionalnost“, kako primjećuje Smith prema al-Ahsan (2004:48). Posljedice navedenog objašnjava Rosenthal: „Mi smo danas svjedoci kako ranjivi Islam postepeno ustupa mjesto sekularnoj nacionalnosti... Klasični koncept vjerskog i političkog islama je sada doveden u opasnost idejom, proizašlom iz posljedica Francuske revolucije, odvajanju religije i politike“ (Al-Ahsan, 2004:93). Koncept konfesije je blizak konceptu nacionalnog zajedništva, jer kako navodi Anderson prema Majić, (2012:156), izostanak „svetih jezika“ ne ukida nužno religiozni osjećaj, već on ostaje u podlozi nacionalizma. To uspješno objašnjava odnos prema jeziku, i pravilo neprevođenja Kur'ana na druge jezike, jer „je bit islama u arabizaciji, u uvlačenju naroda u jednu svjetsku zajednicu jezika i vlade. (...) Islam ne konstruira nacije, već ih dekonstruira“ (Hastings, 2003: 175-176).

Hastings (2003) također ukazuje da nastanak nacije koji je smješten u doba srednjovjekovnog društva kada etniciteti prerastaju u nacije predstavlja karakteristično kršćanske stvari, koje ako su se i pojavili drugdje, do toga je došlo u okviru procesa vjerske i imitacije kršćanskog svijeta.

Nacionalni identitet i globalizacija

Mogućnost „prevladavanja nacije“, a time i međunacionalnih sukoba, predstavlja predmet savremenih filozofskih, sociološko-političkih i ekonomskih studija. Karakteriše ih tendencija ka „svjetskom miru“ ili „globalnom poretku“ lišenom glavnog generatora modernih ratova nacije/a, pri čemu aktuelni tokovi globalizacije predstavljaju

početak svjetske ili „globalne kulture“ kao pacifikacijskog faktora što bi omogućilo nesputan razvoj individualnih identiteta (Cvetković, 2002: 57). S obzirom da globalizacija svoju osnovnu svrhu nalazi upravo u domenu ekonomije i logike „slobodnog kretanja robe, ljudi i kapitala“, ona služi i odgovarajućem ideološkom dizajniranju stalne ljudske potrebe za dominacijom i eksploatacijom, uz šta pripada i težnja za „globalnom kulturom“ sposobnom da masovnim medijima neutrališe i odstrani partikularne etničke i nacionalne kulturne identitete. Pri tom se ipak, previda površnost kosmopolitske kulture, oslobođene historijskog pamćenja, osjećanja i (samo)poštovanja, i prvenstveno upućene na autoironizaciju i potrošnju. Kao bezvremena i univerzalna, globalna kultura predstavlja tehničko poopštavanje logike vrijednosti kapitala, pri čemu provocira novo samodefinisanje lokalnih kulturnih identiteta i novo isticanje narodne suverenosti. Pritome, globalizacija počiva na tezi o „svjetskoj državi“, neostvorenoj želji i utopista i tirana, obuhvatajući i ujedinjujući cjelokupno čovječanstvo, nalazi svoje mjesto kao regulativna ideja za praksu „međunarodnih odnosa“ (Cvetković, 2002: 57).

Za razliku od Weberovog očekivanja da će sa razvojem procesa modernizacije doći do slabljenja nacionalne svijesti, svjedoci smo činjenice da jača snaga nacionalnog identiteta i nacionalističkih pokreta krajem XX vijeka (Golubović, 1999). Globalizacija dovodi u pitanje osjećaj kontinuiteta, brišući zajedničku prošlost i sjećanje kao važne odrednice identiteta. Pošto nacija nudi rješenja, postaje privlačan obrazac identiteta javljajući se kao personifikovani kolektivitet suprotstavljen bespomoćnosti i depersonalizaciji individua. U takvim okolnostima etnička/nacionalna obilježja postaju iznova historijski relevantna. Može se zaključiti da etnička/nacionalna mobilizacija oživljava danas kao rezultat:

- reakcije na modernizaciju koja vodi krizi identiteta;
- kidanja veza sa primarnom grupom u modernom društvu, vodeći usamljenosti i izgubljenosti zbog prekida veza između individua i društva;
- osjećanja ugroženosti i potrebe da se zaštiti grupni mentalitet;
- zbrke zbog pluraliteta vrijednosti.

Claus Offe prema Golubović, (1999:83) ističe da obnova nacionalnih identiteta u istočnoj Evropi posebno, dolazi gubljenjem osjećaja pripadnosti

diskreditovanoj državi obraćajući se naciji kao „referentnoj tački za identifikaciju i lojalnost“. Moderne države su većinom multinacionalne, a država se ne podudara sa nacijom. Pretpostavka je da će važnost nacionalnog identiteta rasti i u XXI vijeku, budući da nisu riješena fundamentalna pitanja koja izaziva proces modernizacije i globalizacije:

- suprotnost globalizujućih procesa i partikularne samosvojnosti naroda,
- postojanje tenzija između personalnog i kolektivnih identiteta,
- širenje transnacionalnog prostora u kojem se gubi jasan obrazac grupnog identiteta,
- sve veći pluralitet obrazaca identiteta koji stvara konfuziju,
- miješanje kultura,
- tendencija ka asimilaciji nacionaliteta u predstavi globalnog sela.

Zaključak

Bez obzira da li je riječ o modernističkom ili tradicionalističkom razumijevanju kreiranja nacije i nacionalnog identiteta oba se slažu oko činjenice da su borba oko teritorija i uticaja, razvoj države kroz birokratski aparat i kolektivno iskustvo zajednice temeljni uslovi nastanka nacionalnog identiteta uz industrijalizaciju i demokratiju. Pored toga što nacionalni identitet obezbjeđuje prostor za egzistiranje pripadnika nacije on istovremeno osigurava socijalizaciju i saradnju različitih slojeva društva putem prihvatanja zajedničkih vrijednosti i tradicija ujednačenih kolektivnim samodefinisanjem. Francuska teorija državu smatra zajednicom ljudi na određenom prostoru, domovinu skladištem historijskih sjećanja, a patriu zajednicom zakona i institucija jedinstvene političke volje, uz pravnu jednakosti među građanima. Njemačka teorija stavlja naglasu na naciju kao zajednicu rođenja i rodne kulture, a narod kao nadporodicu predaka, jezik, običaje i vjeru. Uz navedeno teorija o historijskoj volji za zajedničkim životom naglašava zajedničku povijesnu sudbinu ljudi koji žive u jednoj zemlji, stvarajući tako zajednički identitet koji ima nadrasno značenje. Pored navedenog naciju možemo razumjeti kao sudsko-administrativni produkt sa kolektivnim temeljem u državi u okviru koje se javlja suverenitet. Kulturna pozadina kreiranja nacije i nacionalnih identiteta u svojoj suštini se suprotstavlja novovijekovnoj desakralizaciji svijeta. Iako je zapadni nacionalizam ponudio integracijsku snagu za kreiranje većih država koju do tada nije

mogla pružiti ni jedna druga ideologija, on je na prijelazu iz agrarnih društava u industrijska vodio krvavim sukobima i nasilju. Krize koje nacionalizam proizvodio prevladane su sekulariziranim idejama, vrijednostima, mitovima i simbolima iz judeo-kršćanske tradicije za kojim je u kriznim vremenima zapadnoeuropskim društvima najlakše posegnuti. Nacionalne države u muslimanskom svijetu se pojavljuju tek u 20. vijeku nakon rušenja multietničke Osmanske države, da bi uz proces sekularizacije postale politički okvir muslimanskih država. Nacionalnost koja očekuje nedvojbenu odanost naciji suprostavila se razumijevanju ummeta iz prethodnog perioda. Upravo iz tog razloga, sekularizacija tradicionalnih vrijednosti je početna tačka za razvoj nacija u muslimanskim društvima, razumijevajući da je religioznost kao koncept bliska nacionalnom zajedništvu. Religiozni osjećaj ostaje u podlozi nacionalizma u muslimanskim društvima. Pitanje savremenog prevladavanja nacija i međunacionalnih sukoba postavlja temelje globalnoj pacifikacijskoj kulturi koja potiče samodefinisanje lokalnih kulturnih identiteta i novo isticanje narodne suverenosti. Iako se očekivalo da će modernizacija oslabiti nacionalnu svijest, krajem 20. vijeka jača snaga nacionalnih identiteta i nacionalističkih pokreta jer globalizacija narušava osjećaj kontinuiteta zajedničke prošlosti koje su važne odrednice identiteta.

Literatura

Abazović, D. (2006). „Za naciju i Boga“ - Sociološko određenje religijskog nacionalizma, Magistrat: Sarajevo i Centar za interdisciplinirane postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu.

Abazović, D. (2008). Bosanskohercegovački muslimani na početku novog milenija: Sociološki pogledi. U zborniku radova: *Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjaka*, str. 219- 241. Sarajevo: Institut za istoriju.

Abazović, D. (2012). Bosanskohercegovački Muslimani između sekularizacije i desekularizacije. Zagreb: Synopsis.

Al-Ahsan, A. (2004). Ummet ili nacija Kriza identiteta u savremenom muslimanskom društvu, Libris: Sarajevo.

Anderson, B. (2006): *Imagined Communities*. London, New York: Verso.

Bakić, I. (1991). *Nacija i religija*. Sarajevo: Institut za proučavanje nacionalnih odnosa.

Baraković, Š. (2008). Od klasnih do nacionalnih protivrječnosti u svjetlu kritičke teorije društva. U časopisu: *Časopis pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, str. 79-97. Pravni fakultet u Zenici: Zenica.

Baraković, Š. (2009). Nacija kao produkt i izraz isključivosti građanskog društva. U časopisu: *Pregled- časopis za društvena istraživanja* br. 1, str. 115-141. Univerzitet u Sarajevu: Sarajevo.

Bechoffer, F. & McCrone, D. (2010). Choosing National Identity. U časopisu: *Sociological research online*, br. 15. Očitano: 17. 2. 2015.g..

Cvetković, V.N. (2002). Nacionalni identitet i (re)konstrukcija institucija u Srbiji (ideologije, obrazovanje, mediji). U časopisu: *Filozofija i društvo XIX-XX*, str. 51-75.

Filandra, Š. (2006). Nacija ili zajednica-Protivrječnosti bošnjačkog nacionalnog razvoja. U časopisu: *Godišnjak 2006*, str.195-206. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

Golubović, Z. (1999). *Ja i drugi Antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*. Beograd: Republika.

Hastings, A. (2003). *Gradnja nacionaliteta*. BUYBOOK: Sarajevo i ADAMIĆ:Rijeka.

Jovanović, S. (2013). Pojam nacije i njegove zloupotrebe. Na sajtu: <http://portalanalitik.me>. Očitano: 8. 2. 2013.g

Karčić, F. (2012). Etnonacionalno i vjersko u diskursu neke naše uleme. U časopisu: *Novi Muallim*, br. 52, str.24-29.

Markešić, I. (2010). Od religijskog do nacionalnog identiteta i natrag (Na primjeru Bosne i Hercegovine). U časopisu: *Društvena istraživanja* Zagreb, br. 3. str. 525-546.

Williams, L. (1999). National identity and Nation State. U zborniku radova: *National identity*, str: 7-19. Intellect Books: England.

Vincent, J. A. (199). Symbols of Nationalism in Bosnia and Hercegovina. U zborniku